

H

art

Manifesta

Ria Pacquée

Zhang Peili

Barok 2018

Jim Campers

Laure Prouvost

Architectuuriënnale

Biënnale Riga

Biënnale Berlijn

19 juli 2018

5 414306 125766 0 1830

België 7,00 € / P608043 / Nederland 8,00 €
verschijnt maandelijks, niet in augustus /
chaque mois, pas en août / monthly, not
in August

over hedendaagse kunst in België en
omgeving / d'art contemporain en
Belgique et ses environs /
on contemporary art in Belgium and
surroundings

Manifesta brengt schoonheid en inzicht samen

De gebouwen die samen ZEN 2 vormen, zijn kil, smal en ongenaakbaar. Het complex uit de jaren zestig was nog niet voltooid toen mensen, uit woningnood, de woningen in de verre buitenwijk van Palermo kraakten. Nu, decennia later, is het centrale plein verworpen tot vuilnisbelt, vol gebruikte koelkasten, bankstellen, rottend afval. Kledingrestanten van een geplunderde verzamelcontainer voor het goede doel slingeren rond. We – een gezelschap journalisten – rolden zojuist uit een bus en ontmoeten Claudio Farina, achttien jaar, arm in het gips. Hij vertelt ons over ZEN, over zijn leven daar, over de tuin die Manifesta aan de voet van de betonkolos inrichtte. De tuin zal blijven, ook als Manifesta weer voorbij is.

‘Becoming Garden’ is een project van collectief Coloco met landschapsarchitect Gilles Clément, die het concept van de Planetary Garden bedacht: de planeet als tuin en de mensheid als tuinier. Nu oogt de tuin nog mager: op de dorre grond zijn balen hooi neergelegd die vruchtbare tuinaarde op zijn plek houdt. Een paar boompjes zijn geplant, en er loopt een geïmproviseerde waterleiding. Bewoners kijken hangend uit hun raam naar het schouwspel van de journalisten onder zich. Honden blaffen, een spontane ruzie klatert tussen de muren van het complex. Betaald door Manifesta, aangelegd door kunstenaars en bewoners, is de tuin een manier om de aandacht te vestigen op het verkommerde leven daar. Onlangs, tijdens de voorbereidingen voor ‘Becoming Garden’, kwam burgemeester Leoluca Orlando langs. Hij beloofde de bewoners dat hun verblijf in ZEN 2 binnen een jaar legaal zal zijn.

Drie lijnen

Orlando lijkt de kampioen van de kleine man. Midden in de storm die opstak in een Europa dat vluchtelingen buiten de grenzen wilde houden, noemde hij migratie een mensenrecht. Hij zegt het nog maar eens, tijdens de persconferentie: er zijn geen migranten in Palermo, alleen maar Palermitanen. Manifesta nodigde hij uit met de vraag hoe de bewoners de stad terug zouden kunnen claimen. Van de mafia, in eerste instantie, maar het verhaal vertakte veel breder. Tegen het decor van de Hortus Botanicus, als verzameling van planten en zaden die de wereld over reisden, verknoopt de kunst zich met het verleden, met zowel pijnlijke als mooie kanten. Kunstwerken en hun locaties vallen als puzzelstukjes in elkaar.

Vier curatoren onder wie een architect en een filmmaker bedachten drie lijnen: de tuin als metafoor voor de wereld en haar bewoners, dataflow en de ongreepbaarheid van de nieuwste technologie voor het individu dat is overgeleverd aan de grillen van wereldpolitiek. En de stad zelf, als podium, haar geschiedenis, het recente verleden dat werd overschaduwd door de mafia. Sicilië is een eiland tussen drie werelddelen, een knooppunt van eeuwenlange migratie, handel, uitwisseling.

Manifesta duikt als reizende biënnale elke twee jaar op in een andere stad om er te analyseren en te stimuleren. Deze editie is anders: al een jaar voor de opening opende het opgeknapte Teatro Garibaldi, met onder meer een bibliotheek om zo alvast een gedegen relatie aan te knopen met de bewoners van de stad. Hedwig Fijen, al sinds de jaren negentig directeur van Manifesta, ziet in deze editie een model voor de problemen waarmee heel Europa worstelt. Manifesta wil niet als een UFO van buitenaf landen, maar in het DNA van een stad kruipen. Het zal ook de benadering van de komende edities van de biënnale worden. Er wordt niet alleen werk van kunstenaars getoond, maar ook data-analyses van wetenschappers en onderzoekers. Er is een Palermo Atlas uitgegeven door OMA waarvan een van de vier curatoren Ippolito Pestellini Laparelli partner is. De Atlas brengt de stad in kaart, in beeld en in verhaal.

Verhalen vertellen hoort bij Sicilië, vertelt Fijen. Het blijkt een gouden greep om daar de aandacht op te vestigen, omdat in wezen alles verhalend is: de geschiedenis van de stad, maar ook de kunst zelf, ook in de vorm van datavisualisatie. Richard Vijgen projecteert in Palazzo Ajutamicristo bijvoorbeeld alle informatie in de lucht boven Palermo: van vluchtbewegingen tot materiaaldeeltes, als een bewegende plafondschildering. Overheden eigenen zich vaak informatie toe – informatie die dan

Patricia Kaersenhout, 'The Soul of Salt', 2016 © foto Machteld Leij

Manifesta 12 zet hoog in met de verwachting dat kunst daadwerkelijk de problemen kan beïnvloeden die Sicilië kent, maar die ook mondiaal zijn

onzichtbaar blijft voor het gewone publiek. Op dezelfde locatie neemt Tania Bruguera daar geen genoegen mee, ze kwam samen met bewoners van Sicilië in actie tegen MUOS, een globaal communicatiesysteem waarmee de Amerikanen vanaf een geheime basis Afrika en Europa in de gaten houden. Krantenkoppen uit het archief van de activisten en muurschilderingen van demonstraties en confrontatie met geüniformeerde mannen tonen het verzet tegen oncontroleerbare machten.

De macht van de mafia drukte ook een stempel op het eiland. De sporen zitten diep, ook al is sinds de jaren 90 met enig succes de mafia een halt toegeeroepen. Boven de stad, op de heuvel Pizzo Sella, steken kale beton skeletten de hemel in (zie ook de cover). Het zijn nooit afgebouwde huizen die de mafia bezig was te bouwen in een natuurgebied. Beneden aan de heuvel waren de huizen al verkocht en bewoond, maar bovenop was het lastiger bouwen, vertelt Tristan Boniver van collectief Rotor. Daar kwam de interventie nog op tijd. Alhoewel, nauwelijks op tijd, de staketsels zijn een pijnlijke herinnering aan de mafia. Rotor maakte van het meest vrij gelegen bouwveld een uitzichtpunt, verwerkte er marmer en tegels in die ze bij andere onafgevoerde huizen hadden weggekaapt. Boniver: “We bieden de inwoners van Palermo een andere kijk op deze ‘hill of shame’. Vanaf de grond torenen deze bouwvelds ongenaakbaar op. Maar als je hier staat, zie je de natuur, de ongeplande paadjes die de wilde zwijnen hebben gemaakt in het landschap.” De heuvel bezoeken is een vreemd soort ruïnetoerisme, maar ook een ontzettend goed voorbeeld van hoe kunst, in dit geval een architectuurgreep verandert wat onveranderlijk lijkt.

Manifesta 12 zet hoog in met de verwachting dat kunst daadwerkelijk de problemen kan beïnvloeden die Sicilië kent, maar die ook mondiaal zijn. Zoals de vluchtelingen die via de Middellandse Zee Europa proberen te bereiken. Forensic Oceanography toont met video en analyse hoe in de Middellandse Zee de vluchtelingen in een felle strijd belanden tussen Libische kustwacht, die mensen meenam en in kampen stopte om ze te martelen, en de Italiaanse kustwacht, die probeert drenkelingen te redden die in pure wanhoop vanaf het Libische schip weer in zee springen. Deze rationele presentatie van een gruwelijke realiteit vraagt om actie. De suggesties tot verandering krijg je aangereikt: demonstreren met Bruguera, of het eigen noodlot proberen te keren als je gelooft dat je eigen daden wel degelijk verschil kunnen maken. Peng!-collective filmde een handleiding voor hoe witte echtparen van middelbare leeftijd vluchtelingen over de grenzen van de Europese Unie kunnen meesmokkelen. ‘Wordt Fluchthelfer.in’ roept de video op.

In Manifesta 12 komen inzicht en schoonheid overtuigend samen. Patricia Kaersenhouts

enorme zoutberg licht prachtig op in het decor van een donkere zaal vol Moorse tegels in het Palazzo Forcella De Seta. Neem het zout mee en los het op, in een ritueel dat ontsnapping wil bieden aan de zielen van tot slaafgemaakte voorouders. Deze troostrijke verlossing is tegelijkertijd ook een aanklacht tegen de koloniale geschiedenis die diepe sporen in het heden heeft gekerfd. De tijd waarin we nu leven, wordt haarscherp ontleed.

Het verleden krijgt eenzelfde behandeling in het videodrieluik van Cristina Lucas, die meer dan honderd jaar aan bombardementen verzamelde in haar film: alle inslagen kleuren een

kaart van Europa en het Midden-Oosten bijna zwart. Beelden geschoten van slachtoffers laten je de pijn en de paniek voelen. Die vangt ze vervolgens in de trage tijdloosheid van geborduurde landkaarten op textiel: elk bombardement wordt symbolisch en onveranderlijk bijgeschreven in het collectieve geheugen van de moderne tijd. In de zwaar op gegevens en data leunende kunstwerken van Manifesta 12, zit troost en hoop op verandering verankerd. Deze twaalfde editie is een mooi afgewogen voorstel om niet zomaar klakkeloos te accepteren wat de waan van de dag ons voorschotelt.

Machteld LEIJ

Manifesta 12 The Planetary Garden. Cultivating Coexistence tot 4 november in Palermo. www.m12.manifesta.org

boven: Rotor, 'Da quassù è tutta un'altra cosa', 2018 © foto Machteld Leij
onder: The Peng!Collective, 'Fluchthelfer.in. Become an Escape Agent', 2015 © foto Machteld Leij

